

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії

**Особливості перекладу гендерних відмінностей
у лексиці японської мови**

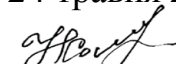
*Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «Бакалавр»
здобувачки першого рівня вищої освіти
IV року навчання (денна форма)
Спеціальності 035 – філологія
Спеціалізація 035.06 східні мови та
літератури (переклад включно)
ОП «Японська мова і література та переклад, англійська мова»*

Клунко Тетяни Володимирівни

**Науковий керівник:
асист. Конотопець В.Є.**

**Рецензент:
асист. Філонова В.О.**

«Допущено до захисту»
Протокол засідання кафедри
Мов і літератур Далекого Сходу
та Південно-Східної Азії
Протокол № 11 від 24 травня 2023 р.
Завідувач кафедри доц. Ісаєва Н. С.

КИЇВ – 2023

АНОТАЦІЯ

У цій дипломній роботі проаналізовано особливості перекладу гендерних відмінностей у лексиці японської мови. Ми дослідили зв'язок між мовою та гендером, особливості жіночого та чоловічого мовлення в японській мові, розглянули проблематику перекладу та запропонували альтернативну методику передачі японських гендерних відмінностей на українську.

Дипломна робота складається з трьох розділів.

У першому розділі розглядаються засади гендерної лінгвістики, аналізується історія жіночого та чоловічого мовлення в японській мові та досліджуються їх особливості.

У другому розділі проведено порівняльний аналіз української та японської мов у гендерному аспекті, виявлені схожості та відмінності. Класифіковано гендерно марковані японські мовні одиниці як безеквівалентну лексику та запропоновано методику їх перекладу на українську мову.

Третій розділ присвячений практичному застосуванню розробленої методики перекладу. Проведено аналіз передачі японських гендерних відмінностей на українську мову в перекладі твору Ясунарі Кавабата «Країни снігів» І.П. Дзюби. Також за запропонованою методикою були перекладені уривки з оповідання «Вуста мого сина» Шунгіку Учїда.

Дипломна робота складається з 59 сторінок, списку з 46 джерел у переліку посилань та додатків з перекладеними уривками оповідання.

要約

本論文では、日本語における差別語の翻訳方法の特殊が研究されている。言葉少なでウクライナ語における女らしさと男らしさと、日本語における女言葉と男言葉の特異性が比較されている。本研究は日本語の女言葉と男言葉をウクライナ語へ翻訳する方法論を提案しようとしている。

本論文は3章から構成されている。

第1章では、言語と性の基礎を論じ、社会内のステレオタイプを形成する言語の役割を定義し、日本語における女性語・男性語の歴史と特殊性が分析されている。

第2章では、ウクライナ語と日本語で見られるジェンダー表現の比較分析が行われ、それぞれの特異性が検討され、類似点と相違点を明らかにされ、ウクライナ語への翻訳方法論が挙げられている。

第3章では、提案された翻訳方法を実際の翻訳に応用しようとしている。まず、川端康成の小説『雪の国』のウクライナ語の翻訳が分析され、日本語の性差語がウクライナ語にどのように伝えられているかが研究されている。次に、翻訳方法論を用いて内田春菊の小説『息子の唇』の一部を翻訳した。翻訳者が直面する主要な問題とそれに対する解決策が説明されている。

論文は59ページで構成され、書誌に46の出典リスト、付録として物語の翻訳抜粋が掲載されている。

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ У ЯПОНСЬКІЙ МОВІ	7
1.1. Гендер і мова	7
1.2. Історія гендерних відмінностей в японській мові	9
1.3. Особливості жіночого та чоловічого мовлення в японській мові.....	13
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2. КУЛЬТУРНІ ТА МОВНІ ВІДМІННОСТІ В РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ГЕНДЕРУ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЯПОНСЬКІЙ МОВАХ. МЕТОДИКА ЇХ ПЕРЕКЛАДУ	18
2.1. Гендерні аспекти української та японської мов: порівняльний аналіз	18
2.2. Методика перекладу гендерних відмінностей японської на українську мову	23
Висновки до розділу 2	30
РОЗДІЛ 3. ПЕРЕКЛАД ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ В ЯПОНСЬКОМУ ТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА МОЖЛИВІ РІШЕННЯ НА МАТЕРІАЛАХ ТВОРІВ ЯПОНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ	31
3.1. Особливості перекладу гендерних відмінностей на українську мову в романі «Країна снігу» Ясунарі Кавабата	31
3.2. Особливості перекладу гендерних відмінностей на українську мову в оповіданні «Вуста мого сина» Учїда Шунгіку	37
3.3. Проблематика передачі гендерних відмінностей: можливі рішення.....	43
Висновки до розділу 3	47
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	55

ВСТУП

Японська мова завжди привертала увагу лінгвістів своєю інклюзивністю. Вже багато було проведено досліджень, але темою, що і досі на повну не розкрита в україномовному просторі, безперечно, є специфіка гендерного розриву у мовному контексті. Хоч відмінності в комунікації чоловіків та жінок спостерігаються та аналізуються в різних мовах і масштаб цих відмінностей все ще залишається предметом серйозних дискусій, впевнено можна сказати, що в японській дані розрізнення є значними і міцно закріпилися в методах спілкування.

Аналіз гендерного розриву в японській мові є важливим з кількох причин. По-перше, вивчення відмінностей чоловічого та жіночого мовлення може допомогти зрозуміти природу гендерних стереотипів. По-друге, популяризація подібних тем і активізація досліджень сприяють гендерній рівності, адже виявлення стереотипічних мовних патернів, які є характерними для жіночого і чоловічого мовлення, може призвести до просування гендерно нейтральних комунікативних практик. По-третє, аналіз гендерних відмінностей японської мови сприятиме покращенню якості спілкування та взаєморозуміння між статями, що особливо важливо в діловому середовищі.

Мета дослідження: дослідити чоловіче і жіноче мовлення у японській мові і специфіку їх перекладу на українську мову, використавши уривки з японських літературних творів, виявити проблеми, з якими можна зіткнутися під час перекладу та засоби їх вирішення, провести аналіз методик перекладу.

Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати **такі завдання:**

1. Ознайомитись з історією гендерних відмінностей у японській мові.
2. Проаналізувати особливості японського жіночого і чоловічого мовлення, виконати порівняльну роботу з українською мовою.
3. Визначити та проаналізувати перекладацькі проблеми, які зустрічаються під час перекладу, засоби їх вирішення і способи перекладу українською мовою.
4. Виконати переклад окремих уривків.

Об'єкт дослідження: жіноче та чоловіче мовлення в японській мові.

Предмет дослідження: методика перекладу чоловічого та жіночого мовлення на українську мову та проблеми, які виникають під час перекладу та їх вирішення.

Актуальність дослідження: Концепцію жіночого і чоловічого мовлення досліджували вчені з різних куточків світу, але специфіка перекладу на українську гендерних відмінностей, що наявні у японській мові, ще не була у центрі уваги наукових робіт. Тож, аналіз особливостей перекладу, порівняння структури японської і української мов у контексті гендеру дозволить удосконалити перекладацький процес та популяризує проблеми культурноформованих лексичних особливостей японської і української мов як предметів дослідження.

Методи дослідження: культурно-історичний, історико-літературний, дискурсивний аналіз.

Практичне значення роботи полягає у створенні можливості ознайомлення українськомовної аудиторії з особливостями жіночого і чоловічого мовлення у японській мові та їх перекладу на українську.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків проведеного дослідження, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ У ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

1.1. Гендер і мова

З популяризацією соціологічного знання і висвітленням проблем сучасного суспільства тема гендерних відмінностей набула неабиякого розголосу, що, звичайно ж, не могло не позначитися на тенденціях лінгвістичних досліджень, за допомогою яких була проаналізована не лише природа соціальних статусів у суспільстві, але і їх зв'язок з мовою.

Важливо зазначити, що соціальні статуси у свою чергу є складовими соціальної структури будь-якого суспільства. Це позиції, з яких відбувається взаємодія з іншими. Соціальні ролі визначаються як сукупність очікувань щодо поведінки індивіда, котрий займає певну позицію в процесі взаємодії. Гендерні ролі зумовлені диференціацією всіх членів суспільства на дві категорії – чоловіків і жінок – та передбачають очікувану від них ціннісно й нормативно визначену поведінку [16, с. 156].

Вплив цих унормованих суспільством соціальних ролей ми відчуваємо вже з дитинства, що проявляється через комунікацію з людьми, тобто завдяки обміну соціальною інформацією. Масова культура також відіграла неабияку роль у наділенні статей стереотипними поведінковими тропами. Наприклад, книга Джона Грея «Чоловіки з Марсу, а жінки з Венери» ще більше укорінила існуючі стереотипи про відмінності у повсякденному спілкуванні жінок і чоловіків. Тож, поняття гендеру і мови є невід'ємними складниками нашої сучасності, а усвідомлення їх зв'язку є обов'язковим для усіх членів суспільства.

Поняття «гендер» позначає і соціокультурний процес формування (конструювання) суспільством відмінностей у чоловічих та жіночих ролях, поведінці, ментальних і емоційних характеристиках, і сам результат – соціальний конструкт гендеру [3].

Взаємозв'язок гендеру і мови вивчає гендерна лінгвістика. Це галузь лінгвістики, яка досліджує, як стать і гендер впливають на мову та її використання. У ній досліджуються різні аспекти мови, такі як граматики,

лексика, фонетика тощо, з урахуванням того, як вони відображають, підтримують або підсилюють соціально-культурні стереотипи статі та гендеру.

Перші серйозні дослідження в гендерній лінгвістиці з'явилися вже після сексуальної революції, в 1970-ті роки. У 1975 році була опублікована робота дослідниці Робін Лакофф під назвою «Мова і місце жінки». Саме тоді і з'явився термін «жіноче мовлення». Книга мала великий вплив на подальші дослідження цього поняття. Вона зв'язала різницю в чоловічій і жіночій манері мови з розподілом соціальних ролей і проявами сексизму. Простіше кажучи, багаторічна відсутність базових прав і пасивне положення позначилося на тому, як жінки говорять. Висновки Робін Лакофф були дуже впливовими, а її робота активувала подальшу діяльність у сфері гендерних досліджень [7].

Знання про те, як мова пов'язана з гендером, передбачає усвідомлення того, як певні мовні форми можуть використовуватися для вираження соціальних статусів та уподібнення суспільним нормам і ціннісно-нормативним очікуванням щодо соціальної ідентичності мовців. Обговорення взаємозв'язку мови і гендеру в таких термінах є більш інформативним, ніж просте визначення ознак, що безпосередньо маркують чоловіче чи жіноче мовлення.

Тож, ми хочемо зазначити, що зв'язок гендеру і мови вибудовується на засадах створених соціумом понять маскулінності і фемінності. Саме тому розглядати і аналізувати мову поза соціальним контекстом можна вважати неможливим. Актуальність гендерної лінгвістики у контексті японської мови полягає в тому, що досліджувана нами мова має багато історично обумовлених особливостей, тісно пов'язаних з проблематикою внутрішньомовної гендерної нерівності.

1.2. Історія гендерних відмінностей в японській мові

Японія, як і інші країни Далекого Сходу, інтегрувала конфуціанські ієрархічні структури, де чоловіки займали пануючі ролі в суспільстві. Це заклало основи гендерної нерівності, а Друга Світова Війна зрушила цей дискурс далі, що по суті стало завершенням соціальної феодальної системи країни. Таким чином, гендерна культура Японії стала переповненою ключовими стереотипами традиційного суспільства. А у свою чергу мова, як основний засіб комунікації, увібрала в себе усі ці історично сформовані моральні та культурні норми Японії. Особливо цікавим для аналізу історичного розвитку гендерних відмінностей в японській є жіноче мовлення, оскільки воно більш змінювалось впродовж часу відповідно до суспільних очікувань.

У мові стародавньої Японії активно відображалось саме положення мовця в соціальній ієрархії, а не гендерні ролі. Наприклад, у 源氏物語/генджі моногатарі/ «Повість про принца Генджі» Мурасакі Шікібу зображено, як дружина сварить чоловіка, використовуючи при цьому грубе мовлення, тоді як чоловік, навпаки, вживає ввічливі формулювання. Однак, в інших діалогах жодних відмінностей у їх мовленні не було виявлено. Тому можна зробити висновок, що лише з подальшим розвитком японської мови, а саме в епохи Камакура та Муромачі, стала поширюватись гендерно маркована мова [38, с. 15].

Дослідження середньовічної японської розмовної мови є складним завданням, проте письмові джерела дозволяють лінгвістам хоча б частково зрозуміти, як жінки спілкувалися у той час. Наприклад, специфічно жіночі мовні патерни були присутні вже у збірці віршів 万葉集/манйо:шю:/ «Збірка десяти тисяч /міриад листків», де використовувалися гендерні займенники другої особи.

У 17 столітті через нестабільність імператорського двору з'явилася 女房言葉/ньо:бо: котоба/- мова, створена придворними дамами. Ця мова була розроблена для того, щоб запобігти підслуховуванню конфіденційної

інформації особами нижчого класу та підтримати престиж придворних дам. 女房言葉/ньо:бо: котоба/ включала різні лінгвістичні особливості, такі як альтернативні вимови китайських ієрогліфів, додавання ввічливої частки お/о/ та повторення слів. Мовлення придворних дам надихало жінок нижчого класу, а деякі зі створених тоді слів, як-от おいしい оїсії (смачний), 召し上がる: формально від 食べる (їсти) продовжують використовуватися і наразі без прив'язки до статі мовця [43, с. 4].

Конфуціанська ідеологія чоловічого домінування проникла у вищі класи у 17-18 століттях, що призвело до суворіших правил щодо жіночого мовлення. Використання мови сильно варіювалося залежно від соціального положення, роду занять та навіть теми розмови. Жіночі дисциплінарні книги зазначали, що «жіноча мова» необхідна для значимого положення жінок в суспільстві, радячи їм говорити мало і м'яким, тихим голосом. Жінкам вищого класу рекомендували використовувати 大和言葉/ямато котоба/ (власне японська/стара японська мова, яку принесло з собою плем'я Ямато), тоді як простолюдинки користувалися нейтральною мовою.

Протягом 17-19 століть куртизанками, які були шанованими професійними артистками, що знали поезію та ієрогліфіку, утворюється 遊女言葉/ю:джьо котоба/. На відміну від 女房言葉/ньо:бо: котоба/, що будувала бар'єр між придворними дамами та представницями нижчого класу, 遊女言葉/ю:джьо котоба/ створювала унікальне відчуття спільноти в кварталі червоних ліхтарів, дозволяючи спілкуватися з кожним відвідувачем та артистом. Ця мова також приховувала діалекти куртизанок і була адаптована в кабукі та літературних творах, а надалі наслідувалася звичайними жінками в їхньому повсякденному житті [27]. 女房言葉/ньо:бо: котоба/ дозволила жінкам в період Едо мати власний спосіб комунікації, але все ж таки основою сучасного жіночого мовлення є мова, інституціоналізована в період Мейджі.

Реставрація Мейджі змінила соціальну систему і зосередилася на націоналізації, розділивши чоловіків і жінок на дві категорії громадян. Система

освіти дозволила жінкам отримувати вищу освіту, але все ще існував панівний ідеал жіночої мови, який потрібно було зберегти та відшліфувати. Саме у той час з'являється てよだわ言葉/тейо дава котоба/, або мова японських школярок, що була розкритикована чоловіками за її вульгарність і низькопробність. Вона була унікальною за своїми мовними особливостями, а школярки, що активно послуговувались цією мовою, кидали виклик традиційним гендерним нормам. Відсутність шанобливих висловів була однією з причин сприйняття てよだわ言葉/тейо дава котоба/ як вульгарної. Молодь, у свою чергу, також була особливою групою, продуктом традиційної та модернізованої Японії, і їхня публічна присутність розмивала межу між жінками вищого та нижчого класів, викликаючи суспільну напругу. Незважаючи на опір, てよだわ言葉/тейо дава котоба/ була визнана жіночим мовленням і досі зустрічається в сучасній Японії.

Перед Другою світовою війною у період Шьова поширюються нові погляди на жіночі та чоловічі соціальні ролі, які порушили традиційні суспільні звичаї. «Сучасні дівчата», відомі як モダンガール/модан га:ру/ або «мога», відмовилися від стереотипів про те, що жінки повинні бути лише ідеальними дружинами та матерями, замість цього обравши короткі стрижки, одяг нетипового стилю [23, с. 240].

Таким чином モダンガール/модан га:ру/ хотіли уподібнитись західній культурі. Навіть у початковій школі було складно відрізнити чоловічу та жіночу мову, незважаючи на заяви вищого прошарку соціуму про те, що жінки повинні послуговуватися вишуканим, більш формальним мовленням. Розглядати жіноче мовлення як спосіб зміцнення гендерних ролей та ієрархічних соціальних відносин через регулювання мови стало неприйнятним. До того ж, під час Другої світової війни жінки перебрали на себе чоловічі посади на фабриках, що також призвело до змін.

З розповсюдженням державної гендерної політики по всьому світу права і можливості чоловіків і жінок поступово стають більш рівними, люди незалежно від їх статі починають брати однакову участь у всіх сферах

життєдіяльності суспільства. Звичайно ж, ці позитивні зрушення не оминули і Японію, де уряд розробив інтенсивну політику щодо гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок у 2022 році. Але лінгвістичний понятійний апарат не зазнав значних змін, тож японська мова і на сьогоднішній день має доволі багато гендерних ознак, що закріплені у мовній системі.

1.3. Особливості жіночого та чоловічого мовлення в японській мові

Як було зазначено вище, у японській культурі існують соціальні ролі та очікування, пов'язані з гендером, які впливають на мовлення. У минулому, коли статус та освіта жінок значно відрізнялися від становища чоловіків, жіноче мовлення мало велике значення і активно використовувалося. Наразі, у сучасному світі, де активно підіймається питання гендерної рівності, відмінності між мовленням чоловіків і жінок стали менш помітними, але частотність їх використання може залежати від покоління мовця, умов життя та традицій суспільства.

Важливо зазначити, що загалом особливості мовного стилю чоловіків і жінок проявляються на двох рівнях - мовної поведінки й мови [13, с. 397]. Найочевидніший контраст між чоловіками та жінками у контексті мови - це різниця у лексиці, яку вони застосовують при спілкуванні. Наприклад, у чоловіків переважає вживання відносних прикметників, тоді як у жінок - якісних; чоловіки частіше використовують форми дієслів наказового способу тощо. На додачу до відмінностей в інтонації, жіноче мовлення містить велику кількість емоційно забарвленої лексики, тоді як чоловіча лексика частіше стилістично нейтральна.

Відомо, що жінки інтенсифікують переважно позитивну оцінку, тоді як чоловікам притаманне використання негативної оцінки при мовленні, включаючи стилістично знижену, лайливу лексику та інвективи. Інвективи використовуються ними ще й як слова-паразити, по-часті від мовної недосконалості. До того ж, з результатів проаналізованих досліджень можемо зробити висновок, що чоловіки частіше вживають сленгові вирази та ненормативну лексику, тоді як жінки намагаються уникати такого і послуговуватися словами з нейтральним стилістичним забарвленням, використовуючи стандартизований стиль мовлення.

Жіноче мовлення в японській мові має назву 女性語/джьосейго/ або 女言葉/онна котоба/, чоловіче мовлення ж має назву 男性語/дансейго/ або 男言葉

/отоко котоба/. Як ми вже зазначали вище, обумовлені гендерні відмінності японського мовлення не є граматичною категорією, а вважаються саме гендерними ролями в суспільстві, отже, відмінності помітні переважно в лексичному шарі мовлення [21, с. 154]. Наприклад, японки використовують більше власне японської лексики 和語/ваго/, тоді як китаїзми 漢語/канго/ зустрічаються рідше. Китайська лексика, яка уособлює у собі значний пласт термінологічної лексики японської мови, часто вважається заскладною і позбавленою емоційної глибини, що робить її менш придатною для передачі стереотипних жіночих рис. У давнину її навіть називали «чоловічою писемністю» і вважали мовою виключно для чоловіків.

Японські чоловіки схильні підкреслювати своє «панівне становище» за допомогою особових займенників 人代名詞/джінтаі мейші/. Наприклад, при використанні займенника першої особи жінки віддають перевагу специфічно жіночим словами, таким як あたし/аташі/, あたくし/атакуші/, あたい/атаі/, в той час як чоловіки часто вживають відносно неформальні займенники, такі як ぼく/боку/, おれ/оре/, わし/ваші/. Щоб при спілкуванні запобігти проявам неповаги до співрозмовника, японці за можливості намагаються уникати використання займенників другої особи. Однак, у невимушеній розмові чоловіки можуть застосовувати きみ/кімі/, おまえ/омае/, てさま/тесаме/, てめえ/темеє/, які не мають специфічних жіночих відповідників. При апелюванні до третьої особи для чоловіків допускається звернення до людей за посадою або просто ім'ям, тоді як жінки частіше додають шанобливі суфікси さん/сан/ або さま/сама/ [21, с. 154].

Вагому різницю можна побачити також і в прикметниках японської мови. Наприклад, прикметники, які характеризують жінок, не можуть бути використані щодо чоловіків, та навпаки. Яскравими прикладами таких слів є: かっこいい/каккоі/ (яп. красивий) та きれい/кіреі/(яп. красива). Такі слова можуть набувати навіть образливого значення, якщо вживані неправильно [21, с. 155]. Існують також значні відмінності в використанні 終助詞/шю:джьоші/ - форм

закінчення речень. До спеціалізованих жіночих 終助詞/шю:джьоші/ належать わ/ва/, わね/ване/, の/но/, のよ/нойо/, のね/ноне/, かしら/кашіра/, こと/кото/ тощо.

Суто чоловічих часток доволі мало, найчастіше використовуються ぜ/зе/, ぞ/зо/ та さ/са/. У японській також є деякі форми закінчення речень, які можуть вживатися як чоловіками, так і жінками, але при їх використанні наявні відмінності у значенні залежно від статі мовця. Прикладами таких 終助詞/шю:джьоші/ можуть бути ね/не/, よ/йо/ та な/на/ [44, с. 10].

У повсякденному житті японки частіше використовують нейтрально-ввічливі форми дієслова ~です/десу/ і ~ます/масу/, тоді як чоловіки надають перевагу простій мові. Загалом, жінки, як правило, вживають більше ввічливої лексики, ніж чоловіки [42, с. 70]. Часте використання шанобливого префікса お/о/ японками, наприклад, вийшло за межі простої ввічливості і стало звичним способом збагатити мову, бо на думку японців мовлення стає красивішим за допомогою додавання часток. До того ж, деякі у минулому суто «жіночі» форми слів стали нормою у японському офіційно-діловому стилі. Таким чином, стає зрозуміло, що лексика відіграє значну роль у чоловічій та жіночій мові.

З точки зору синтаксису, у жіночому мовленні частіше зустрічаються повтори. На противагу цьому, чоловіки вживають більше інвертованих речень і загалом вважаються логічнішими у своєму мовленні. Жінки, як правило, послуговуються мовою обережно, використовуючи багато евфемізмів. Вони часто вдаються до поступок, частіше перепитують, висловлюючи невпевненість, і демонструють ентузіазм, а їхня мова є більш вокалізованою порівняно з чоловіками.

Хоча гендерні відмінності в розмовній мові менш виражені, ніж у письмовій, жінки все ж демонструють певні особливості і тут, такі як суб'єктивність і самокритичність, що передаються за допомогою риторичних прийомів, і, як вже зрозуміло з вищезазначеного, їхні речення є більш експресивними, ніж чоловічі. Крім того, жінки, як правило, говорять швидше, ніж чоловіки, з різницею в 1,3 рази між ними, що контрастує з протилежною

статтю, у яких зміни в темпі мовлення та інтонації не настільки виражені. Згідно з опитуваннями, жінки більш ефективні у сферах комунікацій, оскільки мають показник підвищень по роботі 87%, тоді як у чоловіків цей показник становить лише 67% [36, с. 330].

Нині, серед молоді поширене використання гендерно нейтральної мови, яка мало зважає на гендерну приналежність мовця. Хоч японки і використовують більш емоційно забарвлене мовлення, що проявляється навіть у листуваннях з однолітками, наприклад, велика кількість 絵文字/емоджі/ - смайликів в кінці своїх повідомлень, японські чоловіки також починають імітувати стиль спілкування жінок, щоб вибудувати більш довірливу комунікацію і запобігти збільшенню вже і так доволі високого індексу гендерного розриву в Японії.

Отже, японське жіноче і чоловіче мовлення мають багато відмінностей, які включають у себе використання жінками більш м'яких форм мовлення на противагу грубим чоловічим, вживання жінками шанобливих суфіксів, наявність різних кінцевих форм речення, уникання чоловіками уточнень та максимальна скороченість їх діалогу тощо. Ми виявили, що через суспільні очікування щодо соціальної поведінки жінки вони схильні до вживання більш ввічливих зворотів, у той час як чоловікам дозволено менше акцентувати увагу на дотриманні мовних норм. Хоча ці гендерні мовні моделі і існують у японській мові, важливо зазначити, що дослідження показали, що вони не завжди суворо дотримуються.

Висновки до розділу 1

У рамках першого розділу ми розібрали зв'язок гендеру і мови, звернули увагу на роль мови у формуванні гендерних стереотипів, визначили основні принципи гендерної лінгвістики, проаналізували історичний розвиток гендерних відмінностей у японській мові та розглянули їх особливості у сучасній японській мові. Таким чином, ми виявили, що мова може впливати на вкорінення стереотипів у суспільній свідомості та підтримувати уявлення людей про традиційні соціальні ролі. Також ми проаналізували особливості чоловічого та жіночого мовлення у японській мові, відзначивши різні мовні засоби, які використовуються для вираження гендерної ідентичності та є продуктами ціннісно-нормативних очікувань від представників конкретної статі у Японії.

Отже, наш аналіз показав, що гендерні відмінності у японській мові мають глибокі історичні корені та пов'язані з міцно укоріненими уявленнями японців про соціальні ролі.

РОЗДІЛ 2. КУЛЬТУРНІ ТА МОВНІ ВІДМІННОСТІ В РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ГЕНДЕРУ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЯПОНСЬКІЙ МОВАХ. МЕТОДИКА ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

2.1. Гендерні аспекти української та японської мов: порівняльний аналіз

Перед тим як проаналізувати різницю у передачі гендерних аспектів у японській та українських мовах, ми вважаємо за потрібне розібрати поняття гендерної нейтральності у контексті мов з граматичним родом та гендерно-незорієнтованих (безгендерних) мов; та розглянути стратегії уникнення мовного сексизму у обох випадках.

Гендерна нейтральність - це практика використання мовних форм, які не вказують на стать або рід слова. Основна мета гендерно нейтральної мови - це уникнення стереотипів про гендерну приналежність та створення більш інклюзивного мовного середовища для людей, які ідентифікуються як небінарні, трансгендерні або гендерно-неконформні. Упередження на основі мовлення можуть бути пов'язані з мовним сексизмом (дискримінація на підставі статі) та андроцентризмом (практика, що свідомо або несвідомо ставить чоловічі погляди в центр усталених уявлень про світ, культуру та історію людства, тим самим маргіналізуючи жінок) [31, с. 441–443].

Гендерна нейтральність у мовах з граматичним родом, як українська, передбачає використання таких слів та виразів, які не містять інформації про стать мовця. Так можна вживати замість слів «чоловік» та «жінка» слова «людина», «особа», «особистість»; замість слів «батько», «мати» - «батьки» або «опікуни» тощо.

Це зроблено з метою запобігання вище зазначених упереджень, які можуть виникнути через наявність гендерно маркованої лексики у мовленні, тобто, якщо говорити про мови з граматичним родом, - слів, що мають граматичні гендерні категорії, а саме роди слова. Однак, вживання гендерно немаркованої мови все ще не є всезагально прийнятним, і може вважатися контроверсійним в деяких контекстах та культурах [4].

У свою чергу гендерно-незорієнтовані (безгендерні) мови, до яких ми і відносимо досліджувану нами японську мову, є способом мовлення, у якому немає гендерних категорій, таких як чоловічий чи жіночий рід, у морфологічному узгодженні між іменниками, займенниками, дієсловами, артиклями та прикметниками [5].

Мови, що не мають граматичних гендерних категорій, використовують різні методи для визначення статі, включаючи вживання гендерно-специфічних слів (яп. 母/хаха/ «мати»; 父/чічі/ «батько»; 娘/мусуме/ «донька»; 息子/мусуко/ «син» тощо), а також окремих займенників (наприкл. у яп. особові займенники першої особи: 私/ваташі/ (в офіційно-діловому контексті це гендерно нейтральне слово; у повсякденному мовленні його, як правило, частіше використовують жінки), あたし/аташі/ (займенник першої особи, що використовується жінками у розмовному мовленні), 僕/боку/ (використовується чоловіками різного віку; може використовуватися і жінками, але тоді несе в собі феміністичні конотації) тощо) залежно від конкретного контексту. Важливо також зазначити, що поняття безгендерної мови відрізняється від поняття гендерної нейтральності або гендерно-нейтральної мови. А різниця їх полягає в тому, що в других не існує граматичної відмінності за статтю, а в перших мовах така відмінність є, але можна використовувати гендерно-нейтральні терміни [32, с. 268–281].

Тож, як ми зрозуміли, - українська мова є прикладом мови з граматичним родом, в якій чітко розмежовуються три роди слів: чоловічий, жіночий та середній; при чому роди також впливають на творення дієслів, прикметників та займенників. Це ускладнює досягнення гендерної нейтральності, саме тому в українській гендерній лінгвістиці було виділено дві стратегії (фемінізації/маскулінізації та нейтралізації), що можуть допомогти зробити мову більш гендерночутливою та уникнути мовного сексизму й андроцентризму, який в мовному контексті означає використання загального чоловічого роду на позначення обох статей [4].

Через наявність граматичного роду, методи досягнення гендерної нейтральності в українській мові часто є прямо протилежними тим, що є, наприклад, в англійській: нейтральність досягається створенням фемінітивів «чоловічих» назв посад, а не їхнім виключенням. Таким чином, гендерна інклюзивність не обов'язково означає усунення роду слова, а скоріше використання формулювань, що збалансовують включеність обох статей у семантичне значення слова чи фрази. Тобто наявні проблеми можна вирішити за допомогою «фемінізації» та «маскулінізації», значення яких полягає в застосуванні фемінітивів і створенні маскулінітивів, якщо слово жіночого роду є початковим.

Наступна стратегія під назвою «нейтралізація» передбачає послідовне зменшення значення граматичних гендерних категорій, вже не вдаючись до використання фемінітивів та маскулінітивів, а замість цього використовуючи збірні поняття, тобто слова спільного роду, описові конструкції тощо.

Нами була помічена подібність у використанні цих стратегій у японській та українській мовах. Цікаво, що, незважаючи на те, що досліджувані мови, як ми вже проаналізували вище, відрізняються в аспекті наявності гендерних категорій, в японській мові задля досягнення гендерної нейтральності (яп. 性別中立型/сеібецучю:ріцукеі/) стратегії фемінізації/маскулінізації та нейтралізації також активно застосовувались.

Як нам відомо, в українській мові дуже мало слів, які не мають широковживаного чоловічого відповідника і, зазвичай, вони стосуються лише низькокваліфікованих занять і міцно пов'язані з гендерним розподілом праці. Наприклад, слова «домогосподарка», «куртизантка», «покоївка», «посудомийниця», «прибиральниця» тощо [4].

У японській мові також існують суто жіночі гендерно-специфічні слова, які можна зустріти, наприклад, у пунктах анкети на працевлаштування, як 主婦/шюфу/(有職/юшьоку/) «працевлаштована домогосподарка» та 主婦/шюфу/(無職/мушьоку) «безробітна домогосподарка». Так як ієрогліф 婦/йоме/ має значення

«дама», «жінка», «дружина», «наречена» тощо, такі формулювання вказують на те, що особа, яка виконує ці обов'язки, є першочергово жінкою. Хоч і існує чоловічий відповідник цього слова 主夫/шюфу/, де вже ієрогліф 夫/отто/ позначає чоловіка, його використання на відміну від 主婦/шюфу/ не є частотним. Таку саму ситуацію спостерігаємо і в українській, де «домогосподарка» більш розповсюджене і загальноживане слово ніж існуюче «домогосподар».

Нам відомо, що тенденції до створення жіночих форм слів - фемінітивів в українській мові були присутні протягом всього історичного періоду. У своїх дослідженнях про фемінітиви, Марія Брук, філологиня з Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, вказує, що процес створення жіночих форм слів за допомогою суфіксу «-ка» був започаткований ще в дописемний давньоруський період, а з 30 травня 2019 року фемінітиви є чинною нормою української мови [22].

У Японії в наш час також звертають увагу на гендерну нейтралізацію мови, і науковці притримуються доволі схожих на фемінізацію/маскулінізацію стратегій. Для створення фемінітивів в японській мові використовують ієрогліф 女 /онна/, який означає «жінка» або «дівчина», і додають його на початок слова, наприклад: 女弁護士/джьобенго:ші/ - «адвокатеса», 女生パイロット /джьосеіпаіротто/ - «пілотеса», 女医 /джьоі/ - «лікарка» і т.д. До того ж, проведені в Японії дослідження (1991) з гендерної лінгвістики показують, що порівняно з 1985 роком в газетних статтях вже частіше використовуються фемінітиви, що, як вважається, відображає покращення становища жінок у суспільстві. До того ж, нині в Японії існує тенденція уникання в публічному просторі стереотипного уявлення про фіксовану кореляцію між професією і статтю, наприклад, було вирішено змінити слово 保母/хобо/ - «няня», що мало пряму асоціацію з працівницями суто жіночої статі, на 保育士/хоікуші/ - гендерно-нейтральне «особа, що доглядає за дітьми». А у 2001 році були переглянуті терміни 看護婦/кангофу/ та 看護師/кангоші/, де перше позначає

медсестру, а друге медбрата, і ухвалене рішення вживати гендерно-нейтральну альтернативу - 看護師/кангоші/, яке перекладаємо, як «медпомічник/ця» [41, с. 121–125].

Вищенаведені вирази ми можемо без сумніву назвати прикладами стратегії «нейтралізації», що була описана нами раніше. В українській мові вона так само активно застосовується в першу чергу стосовно змішаних груп людей. Проблема полягає в тому, що навіть якщо переважна більшість у групах жінки, використовується загальний чоловічий рід, наприклад «музиканти», «митці», «професіонали», «науковці» тощо. Методом «нейтралізації» цю проблему можна вирішити, використовуючи такі слова та словосполучення, як «студентство» замість «студенти», «наукова спільнота» замість «науковці», «аудиторія» замість «глядачі» тощо. Стратегія нейтралізації в українській мові також включає в себе використання нейтральних дієслів, зокрема у випадках, коли не відома стать особи, до якої звертаються.

Тож, на основі порівняльного аналізу можна зробити висновок, що наявність чи відсутність граматичних родів у мові не є визначальними факторами для досягнення гендерної нейтральності у мовленні, а у гендерних аспектах японської та української мов, незважаючи на зовнішню відмінність між ними, є спільне.

2.2. Методика перекладу гендерних відмінностей японської на українську мову

Переклад з однієї мови на іншу - це складний процес, який вимагає від перекладача не лише знання мови, але й розуміння культурних та соціальних особливостей країн МО (мови оригіналу) та МП (мови перекладу). Як підкреслював відомий лінгвіст Олександр Чередниченко: «Порівняння мов як форм культури відіграє першорядну роль у процесі навчання перекладу. Спираючись на добре знання культурних традицій, таке порівняння дає змогу виявити в обох мовах різноманітні відповідності, які полегшують перекладацьку діяльність, та розбіжності, які перешкоджають їй» [19, с. 256] .

Перш за все, необхідно розібратися в теоретичних аспектах перекладу та його видів.

Переклад - 1) процес відтворення письмового тексту чи усного вислову засобами іншої мови; 2) результат цього процесу.

Процес перекладу - це цілеспрямований процес, який охоплює такі етапи: 1) зорове чи слухове сприймання інформації чужою мовою, усвідомлення її змісту; 2) аналіз інформації мовою оригіналу і синтез рідною мовою; 3) відтворення змісту рідною мовою [20, с. 601]. Загалом розрізняють кілька форм перекладу, серед них: усний, письмовий, опосередкований, реферативний тощо. У нашому дослідженні ми акцентуватимемо увагу в першу чергу на передачі гендерних відмінностей японської мови у письмовому перекладі.

Важливо враховувати, що українська аудиторія належить до іншого лінгвістичного середовища, ніж аудиторія МО - японська. Тому варто вносити такі зміни в текст перекладу, які не порушують культурних та історичних відмінностей між обома сторонами мовної комунікації, бо по суті гендерно-специфічна японська лексика відрізняється від загальнонародної норми української, де, наприклад, немає такої варіативності особових займенників 人

代名詞/джінтаі мейші/, що мають суто жіночі та суто чоловічі слова; відсутні гендерно-специфічні закінчення речень 終助詞/джю:джьоші/ тощо.

Тож, через неабияку складність при перекладі можемо вважати гендерні відмінності не лінійними або векторними лексичними відповідниками, а саме безеквівалентними, тобто лексичними одиницями одного обраного вихідного мови, що не мають регулярних (повних або часткових) словникових відповідностей в МП [12, с. 22-26]. Досить часто спостерігається невідповідність у міжмовному аспекті та прагматиці лексичного елемента. Одним з найбільших класів прагматично-безеквівалентної лексики є відхилення від стандартних мовних норм. Ця група включає територіальні та соціальні діалекти, локалізми, жаргонні вирази, вульгаризми та інше [15, с. 65]. На нашу думку, саме до цієї категорії можна віднести гендерно-орієнтовану лексику японської мови.

Також, раніше розглянуті 終助詞/шю:джьоші/ можна визначити як окрему категорію, яка не містить специфічних граматичних ознак, але має експресивну забарвленість, що відображає емоції та відчуття мовців і не має аналогів у перекладі. У цю ж категорію ми вважаємо за потрібне віднести ще вигуки (яп. 感動詞/кандо:ші/), наприклад, あら/ара/ - жіночий гендерно-специфічний вигук, що залежно від інтонації позначає або здивування, або недовіру; きーっ/кі:/ - використовується жінками, коли вони розчаровані тощо.

Тож, ми хотіли б розглянути різні методи, прийоми перекладу, які широко використовуються для передачі безеквівалентної лексики, та проаналізувати їх ефективність у передачі гендерно-специфічної японської лексики при роботі з текстом.

1. Транскрипція або транслітерація.

Це методи перекладу лексичних одиниць, що передбачають відтворення форми слова. При транскрипції відтворюється звукова форма слова, а при транслітерації - його графічна форма. Наприклад, для передачі японського суто

жіночого вигуку 可愛いー/кавайі:/ (що походить від слова 可愛い/кавайі/ «мило», і використовується для позначення чогось дуже милого, чарівного тощо), ми можемо скористатися транскрипцією, щоб передати його значення через контекст, не шукаючи аналогів чи еквівалентів в інших мовах і уникаючи невірності в інтерпретації.

Хоча цей метод перекладу має свої недоліки, такі як ризик неповного розуміння прочитаного аудиторією, в контексті обраного вигуку ризик зменшується, оскільки слово «кавайі» від японського 可愛い/кавайі/ досить відоме в україномовному просторі через популярність японської масової культури. Але варто зважати на те, що цей метод перекладу може бути недоречним при передачі виразів взагалі невідповідних загальномовним нормам української мови [6, с. 60-63].

Наприклад, на нашу думку, переклад 終助詞/шю:джьоші/ або 人体名詞/джінтаі мейші/ транскрипцією або транслітерацією стане неможливим для розуміння читачами навіть за умови додавання приміток чи виносок.

2. Описовий переклад.

Методи перекладу транслітерація та транскрипція дуже часто використовуються разом з описовим перекладом для адекватності передачі понять. Метод використовує детальний опис для роз'яснення значення мовної одиниці МО. Цей прийом розкриває суть явища, але його недолік полягає в громіздкості, що може погіршити якість перекладу.

Таким чином, ми можемо уточнити значення вищезгаданого вигуку 可愛いー/кавайі:/, описавши його гендерну специфіку тощо. Надалі, з розкриттям суті поняття описовим перекладом, його можна транскрибувати без додаткової інформації. Описовий переклад найбільш частотний, але не є ідеальним варіантом для досліджуваної нами гендерно-специфічної лексики через її частотність у МО. Важливо не перевантажувати текст непотрібною

інформацією, щоб читачеві було легко зорієнтуватися. Лише в окремих ситуаціях ми вважаємо цей метод прийнятним для застосування [9, с. 101].

3. Перерозподіл значення безеквівалентної лексики.

За допомогою цього прийому значення безеквівалентної лексичної одиниці розподіляється між різними одиницями в тексті перекладу, в результаті чого одиниця нібито зникає. Тобто: якщо при описовому перекладі у тексті перекладу можна виділити словосполучення, значення якого відповідає значенню безеквівалентної лексичної одиниці МП, то при перерозподілі значення це зробити важко або й неможливо [2, с. 162].

Так, наприклад, знаючи, що жінки частіше у мовленні використовують емоційно забарвлену лексику, ввічливі та оцінні вирази, перебільшення, а чоловіки - стилістично нейтральну лексику тощо, ми при перекладі на МП можемо уникнути неперекладних лексем і передати їх конотативне значення, використовуючи ці властиві українській особливості при перерозподілі.

При перекладі вище проаналізованих 終助詞/شو:джьоші/ описовий метод, на нашу думку, не підходить, тому доречним буде передати їх гендерну маркованість і емоційну забарвленість перерозподілом.

Наприклад, речення 「この車、かっこいいだろ。/коно курума каккої даро/俺が乗っていると、女の子もよく見てくれるぜ。/оре га ноттеіру то онна но ко мо йоку мітекукеру зе」, у якому спостерігаємо і чоловічий 人体名詞/джінтаімейші/俺 /оре/, і чоловічий 終助詞/джю:джьоші/ ぜ/зе/. Запропонований нами переклад виглядає таким чином: «Кльова тачка, зацінеш? Я коли катаю, всі дівчата задивляються!».

Завдяки перерозподілу передаємо загальну емоційну конотацію особового займенника першої особи俺/оре/ та кінцевої частинки речення ぜ/зе/ використанням сленгових виразів («кльова», «тачка», «зацінити», «катаю»), що притаманні чоловічій мові в українськомовному суспільстві. Також, при передачі гендерно-орієнтованих японських мовних одиниць наявність

граматичних родів у українській, без сумніву, допомагає. Це також вважатимемо варіацією перерозподілу значення безеквівалентної лексики.

Так, словосполучення 私は行くわ/ваташі ва іку ва/ просто передаємо, як: «Я пішла». Завдяки жіночому роду у українській мові гендерна специфіка японської мовної одиниці わ/ва/ автоматично відображається у МП (але таким чином не буде передаватися емоційна конотація даного 終助詞/шю:джьоші/).

4. Наближений переклад.

Цей метод передбачає пошук понять у МП, які мають схоже значення з оригіналом, але не є точними еквівалентами. Це дозволяє реципієнту краще зрозуміти суть описуваного, але може призвести до неточностей [17, с. 31]. Так, наприклад, якщо мовець використовує найрозповсюдженіший жіночий 終助詞 /шю:джьоші/ わ/ва/ для підсилювального ефекту у реченні, можна використовувати слова, які мають схожу емоційну конотацію: наприклад, «таки», «вже» або «все ж» тощо.

Таким чином, вищезгадане словосполучення 私は行くわ/ваташі ва іку ва/ ще можемо перекласти як: «Я таки піду» або «Я все ж таки піду». Неточність цього перекладу полягає у тому, що передати гендерну специфіку японських 終助詞/шю:джьоші/ майже неможливо, тому акцентуємо увагу в першу чергу на емоційному забарвленні частинки і намагаємось знайти аналог у МП з якомога наближеним значенням.

5. Калькування.

Метод полягає в перекладі іншомовного слова (складного чи похідного) частинами або поєднанням слів з подальшим складанням перекладених елементів воєдино, так складові безеквівалентного слова або словосполучення замінюються їх буквральними відповідностями мовою перекладу [2, с. 163].

Наприклад, такий підхід спробуємо використати для перекладу поняття 女らしさ, яке позначає групу стереотипів, які за думкою певних людей є

характерними рисами жінок або вимогами до них. За методом калькування розділяємо термін на 女/онна/ «жінка» та らしき/рашіса/ «схожість», «тотожність» тощо та перекладаємо складанням елементами воедино як «схожість на жінку». З урахуванням того, що адекватний переклад поняття звучить як «жіночність», у цьому випадку робимо висновок, що даний переклад призвів до надмірного буквалізму, про який йшлося вище.

Тож, на нашу думку, використання методу калькування потребує обережності та ретельної оцінки, адже окрім важкості розкриття значення незнайомого читачу виразу, переклад відчувається як сліпе копіювання перекладачем компонентів слова оригіналу [2, с. 163].

6. Прийом нейтралізації.

Застосовується з метою нейтралізації емоційно-оцінювального компоненту значення чи, у нашому випадку, гендерної маркованості мовної одиниці для її передачі у тексті нейтральним, тобто прийнятним для реципієнтів МП варіантом. Як ми вже проаналізували вище, в японській мові існує величезна кількість особових займенників - 人体名詞/джінтаі мейші/, тоді як в українській мові таких варіативностей, і як слідство аналогів для перекладу, немає. Це означає, що коли у МО використовується гендерно-специфічний займенник, всі деталі, гендерні ознаки тощо, пов'язані з ним, нейтралізуються при перекладі задля уникнення перенавантаження читачів особливостями іншого лінгвістичного середовища. Тому, незважаючи на те, чи це специфічно жіночі займенники першої особи, як あたし/аташі/, あたい/атаі/ тощо, чи чоловічі 僕/боку/, 俺/оре/, всі вони при перекладі все одно будуть «я» [24].

Цитуючи книгу 「翻訳がつくる日本語」 /хон'яку га цукуру ніхонго/ [45, с. 88], написану Момоко Накамура, звертаємо увагу на питання, яке там було поставлене - 女ことばとは何ですか? /онна котоба то ва нан десу ка?/ - «Що таке жіноче мовлення?». Відповідь на дане питання звучить таким чином - 女の人が

話していることば遣いです/onna no hito ga hanashiteiru kotoba dzukai desu/ - «Це мова, якою говорять жінки».

Отже, при перекладі важливо не намагатися передати дослівно гендерно-специфічні мовні одиниці, а зосередитися на передачі цих особливостей максимально природним шляхом для МП, тобто зробити аналіз відмінностей у жіночому і чоловічому мовленні в українській замість пошуку прямих відповідників. Таким чином, не тільки знання лінгвістичних правил японської та української мов стають у нагоді при перекладі, але і їх психолінгвістичні особливості.

Висновки до розділу 2

Під час дослідження культурних та мовних відмінностей в репрезентації гендеру в українській та японській мовах, ми проаналізували та порівняли фемінітиви/маскулінітиви та гендерно-нейтральні збірні поняття. Завдяки розглянутим особливостям, було з'ясовано, що методи досягнення гендерної нейтральності у двох досліджуваних мовах подібні. Проте, ми виявили, що наявність граматичних родів у українській та велика кількість різноманітної гендерно-специфічної лексики у японській мові ускладнюють процес пошуку відповідників при перекладі. Тому дійшли висновку, що гендерні відмінності у японській мові можна вважати безеквівалентною лексикою та дослідили можливу методику їх перекладу. Ми проаналізували методи транскрипції/транслітерації, калькування, описового та наближеного перекладів, перерозподілу значення безеквівалентної лексики та прийом нейтралізації. Виявили, що в залежності від мовної одиниці, що підлягає перекладу, найбільш підходящими є метод наближеного перекладу, перерозподілу значення безеквівалентної лексики та прийом нейтралізації, бо у контексті японської гендерної специфіки калькування та описовий переклад можуть мати негативні наслідки, такі як буквалізм або перенавантаження тексту.

Отже, наше дослідження показало, що культурні та мовні відмінності в репрезентації гендеру в українській та японській мовах ускладнюють процес перекладу. Проте, застосування проаналізованих методів може облегшити досягнення мети перекладу – його адекватності.

РОЗДІЛ 3. ПЕРЕКЛАД ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ В ЯПОНСЬКОМУ ТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА МОЖЛИВІ РІШЕННЯ НА МАТЕРІАЛАХ ТВОРІВ ЯПОНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

3.1. Особливості перекладу гендерних відмінностей на українську мову в романі «Країна снігу» Ясунарі Кавабата

Ясунарі Кавабата (1899-1972) - лауреат Нобелівської премії та письменник, який цікавився описом саме жіночих переживань та намагався відобразити жіночі погляди у своїх оповіданнях. Він отримав міжнародне визнання завдяки своїй здатності делікатно передавати у тексті складні та суперечливі аспекти японського суспільства, яке, як ми вже проаналізували, міцно пов'язане з патріархальною культурою та традиційними цінностями [33, с. 290]. Його історії та персонажі, особливо героїні, дуже цікаві для аналізу.

«Країна снігу» (雪国/юкігуні/) — відома повість Кавабати Ясунарі. Повість вважається зразковою художньою літературою, що вимагає від читача уважного читання й подальшого перечитування. «Країна снігу» виходила поступово з 1935 по 1937 рік. Повість було закінчено в 1937 році і того ж року опубліковано повністю. Навіть сьогодні цей художній твір залишається популярним у Японії, про що свідчать його неодноразові перевидання, часті переклади, екранізації, згадки в манзі тощо. Повість визнана японською критикою шедевром сучасної ліричної прози [37, с. 168].

Тож, робота «Країна снігу» є важливим об'єктом дослідження в контексті аналізу особливостей гендерних відмінностей у японській мові. У цій повісті фігурує як чоловіче, так і жіноче мовлення, що дає змогу ретельно розглянути їх специфіку. У нашому дослідженні ми плануємо проаналізувати не лише мовні прийоми, які Кавабата Ясунарі використовує для зображення чоловічої та жіночої перспектив, а й те, як ці відмінності перекладаються українською мовою. Для цього розберемо переклад повісті [8], розроблений українською мовою відомим фізиком-теоретиком та перекладачем Іваном

Петровичем Дзюбою, з метою з'ясувати, яким чином та наскільки вдало у тексті передані саме гендерні відмінності.

Ми пропонуємо проаналізувати початок твору - зустріч головного героя Шімамури та дівчини Йоко, яку він помічає у вагоні потяга. Вже у першому діалозі ми спостерігаємо чітко виражені жіночі і чоловічі мовні особливості.

Звертаючись до начальника станції Шімамури, Йоко ввічливо перепитує його про свого молодшого брата - 「弟が今度こちらに勤めさせていただいておりますのですとね。/ото:то га кочірані цутомесасетеітадаітеорімасу нодесусуттоне/お世話さまですわ。/осевасамадесува/」 [46, с. 5]

Репліки Йоко є показовими, адже тут помічаємо виражену ввічливість до співрозмовника - використання 敬語/кеіго/, що при повсякденній розмові більш характерно для жінок, наприклад, наявна у репліках ввічлива форма ここ/коко/ - こちら/кочіра/, います/імасу/ змінюється на おります/орімасу/ тощо. А в самому кінці спостерігаємо жіночий 終助詞/шю:джьоші/ わ/ва/.

Іван Петрович Дзюб у свою чергу передає при перекладі ці речення таким чином: «Здається, мій молодший брат у Вас працює. Вибачте, що маєте з ним клопіт» [8, с. 48]. Бачимо, що ввічливу конотацію жіночого мовлення передано використанням займенникової форми «Ви», що має місце при офіційному спілкуванні. Це контрастує зі звертанням на «ти» Шімамури до Йоко.

До того ж, І.П. Дзюб описовим методом перекладу передає сталий вираз 「お世話さまですわ」 /осевасамадесува/, але при цьому для адекватності перекладу уникає гендерно-специфічної конотації 終助詞/шю:джьоші/ わ/ва/, що схоже на засади вищезгаданого прийому нейтралізації. Далі Йоко просить прослідкувати за братом - 「教えてやっていただいて、よろしくお願いいたしますわ」 /ошіететтеітадаіте йорошіку онегаііташімасу-ва」 [46, с. 6], що в перекладі І.П. Дзюба звучить, як: «Прошу Вас, настановляйте його на добрий розум» [8, с. 48].

Чоловіче мовлення у свою чергу проявляється у фразі Шімамури, де він використовує 終助詞/шю:джьоші/ さ/са/. 「若い者は寒いと酒ばかり飲んでるよ」/вакаімоно ва самуі то саке бакарі нондеіруйо/それでごろごろあすこにぶっ倒れてるのさ、風邪をひいてね/сореде горогоро асуко ні буттаоретеруноса казе о хіітене/」 [46, с. 6]. Стилiстична специфіка цієї мовної одиниці передається у перекладі, на нашу думку, перерозподілом значення безеквівалентної лексики - «А молодь, як тільки холодніє, налягає на саке, потім он там валиться з ніг і підхоплює нежить» [8, с. 48]. Так, словосполучення 酒ばかり飲んでる/саке бакарі нондеіру/, яке дослівно перекладаємо, як «вони тільки й роблять, що п'ють саке», у перекладі І.П. Дзюба - неформальне «налягають на саке».

Йоко відповідає: 「弟もお酒をいただきますでしょうか」/ото:то мо осаке о ітідакімасу дешьо:ка/」 [46, с. 6], де знову спостерігається шанобливе ставлення жінки до свого співрозмовника. Тут ще звертаємо увагу на властивий жінкам ввічливий суфікс お/о/ перед 酒/саке/. Як ми бачили вище, Шімамура у своїй репліці його не використовує.

І.П. Дзюб переклав запитання Йоко таким чином: «Мій брат теж п'є?» [8, с. 48], що, на нашу думку, не передає закладених у речення конотацій. Запропонований нами варіант звучить так - «А як щодо мого брата? Він також вживає алкоголь?». У такий спосіб, якщо метою перекладу є передача гендерної маркованості МО, ми можемо підкреслити наявні відмінності у формулюваннях двох персонажів, як, наприклад, використання Шімамурою виразу «налягають на саке» на противагу «вживає алкоголь» Йоко.

Тож, бачимо, що хоч різниця між чоловічим і жіночим мовлення не передана дослівно, але гендерно марковане емоційне забарвлення мовних одиниць зберігається. Так, Йоко, використовуючи у японській мові 敬語/кеіго/, в українській звертається на «Ви» і часто перепрошує в той час, як Шімамура підтримує комунікацію з героїнею у більш неформальному стилі.

Пропонуємо розглянути інші особливості, що зустрічалися нам у тексті Кавабата Ясунарі «Країна снігу» у таблиці 1.

Таблиця 1

Оригінал	Переклад І. П. Дзюба	Гендерно специфічні мовні одиниці	Наш коментар
お師匠さんと この娘はまだ いるかい。	Вчителька музики та її учениця ще мешкають тут?	Чоловічий 終助詞 – かい/kaï/	Відбулась нейтралізація гендерної специфіки при перекладі
君から頼んで みてくれるよ	От я і довіряю це тобі	Чоловічий займенник другої особи 君 /кімі/	Відбулась нейтралізація гендерної специфіки при перекладі
あら。来ない わよ。	Не прийду, та й усе!	Жіночий 感動詞 – あら/ара/; Жіночі 終助詞 – わよ/вайо/	Емоційна забарвленість вигуку передається при перекладі графічно – використанням знаку оклику (!), гендерна специфіка знову нейтралізується
歩けるもん か?大雨だ よ。	Як же ти підеш? Надворі злива	Більш властиве чоловікам もんか /монка/	Відбулась нейтралізація гендерної специфіки при перекладі
芸者さん?十 二三人かしら	Гейш? Десь зо дванадцять	Жіночий 終助詞 – かしら/кашіра/	Відбулась нейтралізація гендерної специфіки при перекладі
Оригінал	Переклад І. П. Дзюба	Гендерно специфічні	Наш коментар

значення японських мовних одиниць була нейтралізована, що повторно підтверджує те, що передача всіх особливостей японської мови на українську є складним процесом. Таким чином, робимо висновок, що наше припущення про відношення гендерних відмінностей у японській мові до безеквівалентної лексики є достовірним, а дотримання методик її перекладу є припустимим при роботі з японським текстом. Але варто зазначити, що не лише невідповідність гендерної специфіки японських лексем нормам МО може спонукати перекладачів уникати повної передачі значення при перекладі, бажання гендерно нейтралізувати мову задля легкості сприйняття тексту українською аудиторією також є доволі частотним.

3.2. Особливості перекладу гендерних відмінностей на українську мову в оповіданні «Вуста мого сина» Учїда Шунгіку

Шігеко Учїда (内田滋子), відома під псевдонімом Шунгіку Учїда (内田春菊) - японська майстриня жанру манга, письменниця, есеїстка, актриса та співачка [40].

У своєму оповіданні 「息子の唇/мусуко но кучібіру/」 (укр. «Вуста мого сина») Шунгіку Учїда описує життя матері, яка не лише змушена працювати та піклуватися про дитину, але й стикається з проблемами, намагаючись відповідати очікуванням суспільства.

У свою чергу відповідність оповідачки суспільним нормам спричиняє внутрішні дилеми, оскільки вона починає сумніватися у власній придатності до соціально обумовленої жіночої ролі [28, с. 9]. Історія розгортається навколо зустрічі цієї жінки з дратівливим водієм таксі, що розбурхує її внутрішній монолог, повний гніву та зневіри у всьому. Мова оповідачки відзначається ввічливістю та властивим матерям тоном, приправленим 敬語/кеіго/ та шанобливими звертаннями, тоді як її думки виражаються неформально та цинічно. У цьому і полягає важливість передачі різниці стереотипно жіночого і чоловічого мовлення у оповіданні при перекладі на МП.

Перше, що ми можемо помітити при прочитанні оригінального тексту – це материнські настанови героїні, як от ありがとうは/арігато ва/ [34, с. 7], що ми описовим методом перекладу передаємо як «А де ж «дякую»?», だまってなさい /даматте насаі/ [34, с. 8] («Помовчи трошки»), 静かにしなさい/шідзукані шінасаі/ («Сиди тихенько»), де ~なさい/насаі/ - це одна з найбільш ввічливих наказових форм у японській мові. «Материнська» мова та відносна мовчазливість героїні репрезентують «належну» поведінку, яку очікують від неї як від жінки та матері. Так, цікавим є момент, у якому ми бачимо різницю у звертаннях героїні до сина та внутрішнім монологом:

「私が声に出して言うと、息子が聞き返した。

「かあちゃん、しあわせなの?」

「あたしじゃないよ、さっきの運転手さんちのこと」 [34, с. 24].

Наш переклад: «Промовила уголос, а син, почувши, перепитав, - «Ти щаслива, мамусь?» - «Та я не про себе, любий, а про водія, до якого ми завітали».

Тут бачимо контраст між використанням гендерно нейтрального займенника першої особи 私/ваташі/ та гендерно специфічного жіночого займенника першої особи あたし/аташі/ при звертанні до сина. На жаль, гендерна специфіка при перекладі нейтралізується, але наявну різницю ми передаємо ніжним звертанням «любий» до сина.

Героїня так само використовує あたし/аташі/ при розмовах з чоловіком. Наприклад, 「あたしねえ、だんだん頭がぼんやりしてきてねえ。」 [34, с. 29]

- «Якщо чесно, коханий, то яюсь голова поступово почала обертом від цього йти, розумієш?...». Знову послуговуємось методом перерозподілу значення для передачі специфіки репліки. При перекладі додаємо звертання «коханий» та елемент «перепитування» - «розумієш?», а 頭がぼんやりする/атама га бонярі суру/ передаємо нейтральним словосполученням «голова почала обертом йти» на відміну від можливих більш розмовних варіантів «спантеличити», «оторопіти» тощо.

Той факт, що героїня грає цю роль, нав'язану суспільством, підкреслюється також цинічними, гумористичними і часто гнівними спостереженнями за подіями у її внутрішньому монологі. Наприклад, як уривок: 「このしゃべり続ける初老の男の頭の中は、ふだんは育児に追われて家に閉じこもっているはずの主婦に世間の風を当ててやり、その上子育ての先輩としていろいろ教えてやって いるという驕りでいっぱいなのだ、なんと迷惑な」 [34, с. 8], що ми переклали, як: «Цей літній чоловік, що безперервно продовжує торохтіти, сповнений марнославства. Вбив собі в голову, що відкриває Америку домогосподаркам, які, зазвичай, сидять вдома з дітьми, і, крім того, розкидається порадами, нібито всезнаючий. Як же він виводить мене»

Незважаючи на ніжність та порядність у мовленні вдома, на роботі героїня відчуває себе більш розкуто, що виражається використанням гендерно-нейтрального займенника першої особи 私/ваташі/.

Наприклад, як у діалозі:

— 「私、自信ありません。だめだと思ったらすぐに私の下からはずして下さい」

— 「だれがダメ出しするの？」

— 「私ですね。もうだいぶわかってきましたから」

[40, с. 28], що ми переклали як:

- «Я щось не впевнена. Як тільки мені здасться, що він не підходить, знімете його з мене»

- «А хто це в нас вирішуватиме, що не підходить?»

- «Я, чи не так? Я вже достатньо розуміюся у цьому».

Дуже цікаво було також проаналізувати хаотичне використання жіночого та чоловічого мовлення у внутрішньому монологі героїні у той момент, коли мова зайшла про її нового підрядного, - 「私に小さい息子がいるということを、どうしてか彼らは自分に当てはめたがる。ぼくみたいな若くて可愛い男が部下にいて嬉しいでしょ、と常に態度が言っている。なぜなんだ。あんたは、私の息子じゃない。仕事が順調に行ってるときだって気になるのに、ちょっと注意でもしようものなら、周りに人がいないときを狙って、「僕のこと、叱りましたね」表情で私を責めたおすのだ。モデルはジェームス・ディーンか？ その八の字の眉。私より背が高くせによくそんなに器用に上目遣いでこっちを見れるもんだわ。うんざりだ。あの顔。仕事する気なくす。ここは職場ですよ、と言ったこともあったが、「そうです。ぼくなりがんばってるつもりでした」と唇をかまれた。その芝居じゃ、小学校の先生もだませないぞ、と皮肉な気持ちになった。」 [34, с. 30].

Ми пропонуємо такий переклад: «Чомусь один вважав за свій козир наявність у мене маленького сина, і завжди казав, що я нібито маю бути рада мати під керівництвом такого молодого і миловидного хлопця. Якого біса взагалі? Ти ж, вилупку, не мій син! Дратував мене навіть тоді, коли справи на роботі йшли добре. Як тільки звертала увагу, цей новачок міг скористатися тим, що нікого немає поруч, щоб звинуватити в тому, що я - якась стерво, бо,

бачите, насварила. Ну просто копія Джеймса Діна. Ці брови вісімкою. Як можна так хвацько піднімати на мене погляд, коли він вищий за мене? Відразливо. А це обличчя! Змушує мене почуватися так, ніби я не виконую свою роботу. Яюсь я нагадала, що це робоче місце, а мені відповіли, прикусуючи губу: «Так, звичайно. Я думав, що роблю все, що в моїх силах». Ну й іронія! Ця бісова гра не обдурить навіть вчительку початкових класів!».

У реченні «あなたは、私の息子じゃない/анта ва ваташі но мусуко джя наі/ ми бачимо вживання неформального, більш властивого чоловікам 人体名詞 /джінтаімейші/ другої особи あんた/анта/, який передаємо перерозподілом значення - лайливим зверненням «вилупок» до суб'єкту розмови. До того ж, цікавою особливістю цього уривку є використання після суто чоловічих мовних одиниць жіноче закінчення わ/ва/, що при перекладі нейтралізується. У словосполученні 小学校の先生もだませないぞ/шьо:дакко но сенсеімо дамасенаі дзо/ нам зустрілось чоловіче 終助詞/шю:джьоші/ぞ/дзо/, що знову перекладаємо використанням методу перерозподілу значення безеквівалентної лексики, додаючи лайку у речення. Ми зафіксували збільшення частотності змішування жіночого та чоловічого мовлення героїнею з подальшим розвитком подій. Це вказує на те, що вона починає зазнавати певних труднощів у збереженні чіткості своїх особистих міркувань та наслідуванні соціальних ролей, які впродовж кожного дня на неї тиснуть.

「きっと、あたしの方にも問題があるのだろう。会社では切り替えてるつもりでも、じっさい、仕事の空気を乱しているのは私自身なのかも知れない。」 [34, с. 29] - «З великою ймовірністю в мені також може бути проблема. Хоч і з намаганнями щось змінити у компанії, порушую атмосферу в колективі, можливо, саме я».

Тут ми бачимо одночасне використання особових займенників あたし /аташі/ та 私/ваташі/. На жаль, при перекладі цей контраст значень та зміни у внутрішньому монологі жінки передати без буквализму майже неможливо, тому

нейтралізуємо гендерну специфіку лексем. А розв'язкою цього питання можемо вважати перше сказане в голос 私/ваташі/ при водієві.

「あら。私、ちょっと車で帰るわ」 [34, с. 31] - «Ну, гайда! Я повертатимусь машиною з Вашого дозволу»

Цю особливість ми намагалися передати перерозподілом значення, додавши контраст між спонукальним вигуком «гайда», що має передати нетиповий для героїні особовий займенник 私/ваташі/, та ввічливим уточненням «з Вашого дозволу», що частково відтворює значення わ/ва/ у реченні.

Інші приклади жіночого мовлення у оповіданні:

1. 「……………よかったわね」 - «Добре, добре, любий…» (Перерозподіл значення わね/ване/).

2. 「ねえ。こんな頃があったのよねえ。もう忘れちゃったわあ。」 - «Ой лишенько, і в мене ж були такі часи… Вже і позабулось все…»

(Нейтралізація гендерної специфіки よねえ/йоне:/, わあ/ва:/, але перерозподілом значення передаємо емоційну забарвленість лексем).

3. 「あら、コップで飲めるの、ジュースのほうがいいかしらねえ、ちょっと待ってね」 «Анумо, можеш зі скляночки випити, хоча певне краще соку, га? Почекай трішечки!».

(При перекладі 感動詞/кандо:ші/ あら/ара/ використовуємо наближений переклад, але нейтралізуємо гендерну маркованість вигуку МО; 終助詞 /شو:джьоші/ かしら/кашіра/ передаємо перерозподілом значення, надаючи гендерні конотації реплікам завдяки більш характерним для жінок зменшувальним формам слова («скляночка», «трішечки»).

4. 「えらいわあ」 «Який розумничок».

(終助詞/شو:джьоші/ わあ/ва:/ знову передаємо перерозподілом значення, надаючи гендерні конотації реплікам завдяки більш характерним для жінок зменшувальним формам слова (у даному випадку «розумничок»).

Інші приклади чоловічого мовлення в оповіданні:

1. 「ああぼくね、ちょっとおじさんち行こう、なっ。アイスクリーム出してもらおうから」 - «Ми заїдемо до дядька ненадовго, га? Я тобі морозиво дам!».

(Нейтралізація гендерної специфіки лексеми ぼく /боку/).

2. 「あら、どうしたのあんた。お客さん?」 - «Агов, що в біса трапилось з тобою? Гості?».

(Перерозподіл значення あんた/анта/ (чоловічий неформальний еквівалент あなた/аната/; при перекладі передаємо гендерну специфіку японського 人体名詞/джінтаймейші/ українською лайкою, що, як відомо, частіше використовується саме чоловіками).

3. 「努力もしてみてよ、頼むよ。なんだかんだ言って、君にも原因があるのかも知れないでしょ」 - «Слухай, спробуй теж докласти зусиль, будь ласкава. Заради Бога, можливо, це взагалі все через тебе».

(Гендерна специфіка 君/кімі/ при перекладі нейтралізується).

4. あんたも平ら干しにするとこないっていうの - «От знаєте, у вас також немає нічого навіть близько придатного для сушіння».

(Намагаємось перерозподілом значення передати емоційне забарвлення あんた/анта/).

3.3. Проблематика передачі гендерних відмінностей: можливі рішення

При дослідженні проблематики перекладу гендерних відмінностей з японської мови на українську ми виявили кілька ключових проблем, з якими стикаються перекладачі. На основі проведеного аналізу повісті Кавабати Ясунарі «Країна снігу» та оповідання «Вустиами мого сина» було визначено складнощі, а також розроблені можливі методи їх вирішення.

По-перше, як ми вже зазначали вище, японська і українська мови відрізняються своєю граматичною структурою та мають відмінності у гендерному аспекті. Тому перша проблема полягає у важкості пошуку еквівалентів та балансування між повною передачею гендерної специфіки та адекватністю та зрозумілістю перекладу для української аудиторії. Так, відомо, що «граничним рівнем допустимості» при перекладі є прагматичний рівень. Це означає, що у будь-якому випадку необхідно зберігати незмінними саме прагматичні значення, так як при зміні прагматики вихідного робота перестає бути перекладом і виявляється якимось іншим засобом міжмовного посередництва [18].

Повна передача прагматики вихідного японського тексту у гендерному аспекті є майже недосяжною задачею, але у другому розділі дослідження були запропоновані альтернативні методи перекладу. Наприклад, під час роботи з оповіданням «Вуста мого сина» ці методи та прийоми були на практиці нами активно задіяні, що довело їх доцільність при роботі з перекладами безеквівалентної гендерно специфічної японської лексики.

Тож, можемо зробити висновок, що рішенням проблеми невідповідності при перекладі гендерно-маркованих мовних одиниць японської загальноукраїнським мовним нормам є використання методик перекладу безеквівалентної лексики з урахуванням перекладачами внутрішньомовних і соціокультурних особливостей МО і МП.

Друга проблема, пов'язана з визначенням цілей для досягнення адекватності та еквівалентності перекладу. Наприклад, Ю. Найда запропонував

розрізняти формальну і динамічну еквівалентність перекладу. Формальна еквівалентність – коли перекладач прагне відтворити повідомлення якомога ближче до форми й змісту оригіналу, передаючи максимально точно його загальну структуру й окремі її складові елементи.

Щодо динамічної еквівалентності, то у цьому випадку перекладач ставить за мету створення між перекладеним текстом та його читачем такого самого зв'язку, який існував між оригінальним текстом і його читачем – носієм мови. Такий тип перекладу особливо цінує повну природність засобів вираження, які часом відбираються так, щоб, сприймаючи текст, читач взагалі не виходив за межі власного культурного контексту, що, в свою чергу надає другорядного значення відтворенню структурно-формального аспекту оригіналу [30, с. 7].

Тож, при перекладі важливо орієнтуватися саме на поставлені попередньо задачі. Наприклад, для нас було важливо в першу чергу слідкувати за засадами динамічної еквівалентності, нейтралізуючи деяку гендерно марковану лексику у МО для створення найбільш комфортного для аудиторії лінгвістичного середовища.

Так, ми не завжди зосереджували увагу на гендерній специфіці мовних одиниць (часто уникали пояснення гендерної специфіки 人体名詞/джінтаймейші/ та 終助詞/шю:джьоші/), а натомість намагалися передавати їх емоційну конотацію, що більш притаманно саме українській мові. Так само ми вчинили при перекладі вищезгаданої репліки оповідання «Вуста мого сина» 「ねえ。こんな頃があったのよねえ。もう忘れちゃったわあ。」 [34, с. 15] («Ой лишенько, і в мене ж були такі часи... Вже і позабулось все...»), де нейтралізували гендерну специфіку よねえ/йоне:/, та わあ/ва:/, при цьому зацентрувавши увагу на емоційній забарвленості 終助詞/шю:джьоші/.

Наступна проблема, яку нам хотілося б виокремити, пов'язана з проаналізованою соціальною проблематикою, - це вибір між передачею лінгвістичного середовища країни-джерела і гендерною нейтралізацією тексту

для уникнення гендерного розриву у мовленні. У нашому випадку передача лінгвістичного середовища МО означає збереження гендерної специфіки мовлення, і всіх пов'язаних з цим соціокультурних особливостей тексту, з метою передачі виняткових рис першоджерела та повного відображення культурного контексту.

З іншого боку, гендерна нейтралізація сприяє створенню тексту, що є більш універсальним та адаптованим до різних мовних середовищ і, до того ж, не акцентує увагу на вже існуючі у суспільстві соціальні та гендерні ролі [14, с. 43]. Ми вважаємо, що для вирішення питання слід звернути увагу на такі аспекти.

По-перше, варто зосередитися на цілях перекладу, про що йшлося в попередньому пункті, та цільовій аудиторії. Якщо головною метою є формальна еквівалентність тексту та точна передача його соціокультурного контексту, то збереження лінгвістичного середовища МО при перекладі може бути доцільним.

Однак, якщо переклад орієнтується на широку аудиторію, то задля уникнення суперечливих вражень у читачів рекомендуємо звернути увагу на гендерну нейтралізацію.

Наприклад, при передачі гендерних відмінностей японської мови на українську ми можемо не використовувати стандартизовану суспільством мовленнєву поведінку чоловіків та жінок, щоб не заохочувати аудиторію вкорінювати ці стереотипи й надалі.

Так, при перекладі репліки із оповідання «Вуста мого сина» 「あら、コップで飲むの、ジュースのほうがいいかしらねえ、ちょっと待ってね」 [34, с. 15] («Анумо, можеш зі скляночки випити, хоча певне краще соку, га? Почекай трошечки!») ми використали зменшувальні форми слова, що, як відомо, більш характерні жінкам. З одного боку, це допоможе охарактеризувати мовця по прикладу МО, але при цьому підживить наявну аналогію «ніжне = жіноче».

Дуже важливо враховувати суспільний та культурний контекст, у якому переклад буде використовуватися.

Якщо мовна аудиторія має високу свідомість щодо гендерних питань, то відсутність гендерно-нейтральності у МП без додаткових пояснень може негативно сприйматися. Наприклад, при аналізі перекладу Івана Петровича Дзюба ми помітили доволі частотну нейтралізацію гендерної специфіки лексем, що з великою ймовірністю зроблено як раз для уникнення проблем зі сприйняттям аудиторією іншого лінгвістичного середовища.

Тож, ми вважаємо, що незалежно від обраного підходу до перекладу, важливо зберігати прозорість та пояснювати використані методи та рішення. Це дозволить аудиторії краще зрозуміти і оцінити роботу перекладацької спільноти, а також сприятиме подальшому розвитку перекладацької практики в контексті гендерного аспекту у мовленні.

Висновки до розділу 3

У даному розділі ми провели аналіз особливостей перекладу на матеріалах творів японських письменників. Під час аналізу твору Кавабата Ясунарі «Країна снігу» ми зосередилися на перекладі Івана Петровича Дзюба, де детально порівняли оригінальні уривки з їх українським перекладом, звернули увагу на передачу особливостей чоловічого і жіночого мовлення та знайшли підтвердження ефективності запропонованої нами методики перекладу. Далі, працюючи з оповіданням «Вуста мого сина» Учїда Шунгіку, ми застосували розглянуті методи і прийоми перекладу на практиці, виконавши особисто переклад окремих уривків. В процесі найчастіше використовувались нейтралізація та перерозподіл значення.

Паралельно ми розглянули труднощі, які виникають під час перекладу, і запропонували можливі варіанти їх вирішення. Нам зустрілись такі складнощі, як: пошук еквівалентів та збалансованість перекладу, визначення цілі перекладу, а також гармонізація культурних цінностей та гендерної нейтральності у мовленні. На нашу думку, застосування запропонованої методики перекладу, аналіз цільової аудиторії та визначення основної мети перекладу можуть допомогти для вирішення для цих проблем.

Отже, на основі нашого дослідження стало очевидним, що переклад гендерних відмінностей з японської на українську мову є складним завданням, яке вимагає ретельного аналізу тексту, культурних та соціальних контекстів, а також врахування потреб і вимог читачів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження специфіки гендерного розриву в японській мові та перекладацьких проблем, пов'язаних з перекладом жіночого і чоловічого мовлення з японської на українську мову, має велике значення в контексті гендерної лінгвістики та перекладознавства.

У ході роботи ми ретельно проаналізували взаємозв'язок між мовою та гендером у японському суспільстві. Було виявлено, що соціальні стереотипи мають значний вплив на формування гендерних відмінностей у японській мові. Дослідження показало, що найбільш помітна різниця між чоловічим і жіночим мовленням спостерігається на лексичному рівні. Ми проаналізували та навели приклади гендерно-специфічної японської лексики, такої як 終助詞/шю:джьоші/ та 人体名詞/джінтаймейші/ тощо.

Порівняльний аналіз мовних особливостей у репрезентації гендеру в японській та українській мовах підтвердив наявність суттєвих відмінностей, незважаючи на схожі тенденції до гендерної нейтралізації. Ці відмінності ускладнюють процес досягнення адекватності перекладу жіночого і чоловічого мовлення, що підштовхнуло нас до висновку, що японську гендерну специфіку можна вважати безеквівалентною лексикою.

Для часткового подолання цих проблем ми запропонували методику перекладу таких мовних одиниць. Було досліджено різні методи перекладу гендерних відмінностей, зокрема: транскрипцію/транслітерацію, калькування, описовий та наближений переклад, перерозподіл значення безеквівалентної лексики та прийом нейтралізації.

У третьому розділі ми на практиці використали запропоновану нами методику, одразу проаналізувавши переклад Івана Петровича Дзюба «Країна снігу» Кавабата Ясунарі та співвіднісни засади методики до вже існуючих перекладених гендерно-маркованих одиниць.

Згодом виконали переклад уривків оповідання «Вуста мого сина» Учїда Шунгіку. Найчастіше нами були використані прийом нейтралізації та метод

перерозподілу значення, що дало змогу упевнитись на практиці в тому, що вони найбільш доцільні при перекладі гендерних відмінностей.

Також ми виявили, що для вирішення значної кількості проблем, що зустрічаються при роботі з японським текстом, важливо проводити ретельний аналіз твору МО та визначати цільову аудиторію.

Ми вважаємо за необхідне підкреслити необхідність подальших досліджень у цій області та вдосконалення методів перекладу, що враховують гендерні аспекти. Наша робота має потенціал сприяти розвитку наукових досліджень в галузі мовознавства та перекладознавства, а також може вплинути на покращення міжкультурної комунікації та взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балахтар В.В. АДЕКВАТНІСТЬ ТА ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ / Балахтар В.В, Балахтар К.С.. // Буковинська державна фінансова академія, Україна. – 2011.
2. Білоус О.М. Теорія і технологія перекладу. Курс лекцій: доопрацьований та доповнений. Навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень. Кіровоград, РВВКДПУ ім. В.Винниченка, 2013. – 200с.
3. ГЕНДЕР ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://stud.com.ua/167823/pedagogika/gender_sotsiokulturniy_fenomen.
4. Гендерна нейтральність у мовах із граматичним родом [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Гендерна_нейтральність_у_мовах_із_граматичним_родом.
5. Гендерно-незорієнтовані мови [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Гендерно-незорієнтовані_мови.
6. Глухова Л. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СУЧАСНОМУ МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі німецької, англійської, російської та української мов) / Глухова Людмила – Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара
7. Жінки та Чоловіки: Чи розмовляємо ми по-різному? [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://ukrainian.voanews.com/a/zhynka-cholovyk-mova/5318627.html>.
8. Кавабата Я. Країна снігу / Ясунарі Кавабата., 2008 (Бібліотека світової літератури. Японська література) – Фоліо, 2008.
9. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову / В. І. Карабан – К. : Політична думка, 1997. – 300 с.

- 10.Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) / І. В. Корунець. - Вінниця: Нова книга, 2003. – С. 101.
- 11.Ктитарова Н.К., Воронова З.Ю. ТЕОРІЯ ПЕРЕКЛАДУ (Вступ до перекладознавства. Загальна теорія перекладу. Лексико - граматичні проблеми перекладу) – Навчальний посібник для спеціальності «Переклад» – Дніпродзержинськ – 2013
- 12.ЛЕКЦІЯ 1 ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ, МЕТОДИ КУРСУ ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ. ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ МІЖМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://msn.khmnu.edu.ua/pluginfile.php/305607/mod_resource/content/0/Електронний%20підручник.pdf.
- 13.Ліштаба Т. В. Формування мовної культури майбутнього спеціаліста-перекладача / Тетяна Василівна Ліштаба // Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць / ред. Г. Д. Клочек [та ін.]. – Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Вип. 104, ч. 2. – С. 397–402.
- 14.Марценюк Т. О. Гендер для всіх. Виклик стереотипам / Тамара Олегівна Марценюк. – Київ: Основи, 2017. – 256 с.
- 15.Мороз Т. О. Специфіка перекладу культурно-маркованих одиниць / Т. О. Мороз // «Молодий вчений». No 4.4 (56.4). 2018. С. 64-68.
- 16.Основи теорії гендеру – Київ: Видавництво «К.І.С». – (2004). – (Навчальний посібник)
- 17.Ребрій О. В. Системний підхід до вироблення стратегії перекладу. - 2009. - С. 48.
- 18.СЕМІОТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ [Електронний ресурс] // ТЕОРІЯ ПЕРЕКЛАДУ – Режим доступу до ресурсу: https://stud.com.ua/159558/literatura/semiotichniy_pidhid_perekladatskoyi_perevorennya.

- 19.Чередниченко О.І. Про мову і переклад / О.І.Чередниченко. – Київ: Либідь, 2007
- 20.Шевчук С. В. 3.3 Переклад і редагування наукових текстів / С. В. Шевчук // Українська мова за професійним спрямуванням / С. В. Шевчук., 2011. – (2-ге вид). – С. 696
- 21.Шепельська І. Ю. Гендерні відмінності в офіційно-діловому мовленні японської мови / І. Ю. Шепельська. // The World of the Orient. – 2016. – С. 153 – 157.
- 22.Ящук Н. М. Фемінітиви в українській мові [Електронний ресурс] / Н. М. Ящук // Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 22-24 березня 2017 р. - Електрон. текст. дані. - 2017. - Режим доступу : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/view/2164>.
- 23.Bernstein G. Recreating Japanese Women, 1600-1945 / Gail Lee Bernstein. – California: University of California Press, 1991. – 356 с.
- 24.Clyde M. Tricky Translations #4: “I” & “Me” in Japanese [Електронний ресурс] / Mandelin Clyde // Legends of Localization. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://legendsoflocalization.com/personal-pronouns-in-japanese/>.
- 25.Hayek N. GENDER-SENSITIVE LANGUAGE Guidelines / Nouhad Hayek. // Conference Services Section of ESCWA. – №14.
- 26.Jamal Mohamed G. Translation -Theory, Methodology and Practice / Giaber Jamal Mohamed. - Al-Falah Books – 2019
- 27.JOSEIGO – WOMEN'S LANGUAGE IN JAPAN History (I): Nyooboo Kotoba and Yuujoo Kotob [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://joseigostudiescheng.wordpress.com/portfolio/history-of-joseigo-varied-versions/>
- 28.Lucy Fraser. Gendered Language in Recent Short Stories by Japanese Women, and in English Translation / Lucy Fraser. – University of Queensland, 2008.

29. Miyako I. *Vicarious Language Gender And Linguistic Modernity In Japan* / Miyako Inoue – University Of California Press, 2006
30. Nida, Eugene, Taber, Charles. *The Theory and Practice of Translation* / Eugene A. Nida, Charles R. Taber. - Leiden: E J. Brill, 1982. - pp 1-50.
31. P. H. Smith and E. T. Bamberger, «Gender Inclusivity is Not Gender Neutrality» *J. Hum. Last.*, vol. 37, no. 3, pp. 441–443, 2021.
32. Prewitt-Freilino, J.L., Caswell, T.A. & Laakso, E.K. *The Gendering of Language: A Comparison of Gender Equality in Countries with Gendered, Natural Gender, and Genderless Languages.* *Sex Roles* 66, 268–281 (2012)
33. Regie Panadero Amamio. *SHE THINKS, HE SAYS: THE VOICE OF THE OTHER IN NOBEL LAUREATES' GENDERED LITERATURE* / Regie Panadero Amamio. // *International Journal of Humanity Studies.* – 2023. – №2.
34. Shungiku U. *Musuko no kuchibiru* / Uchida Shungiku., 2003. Режим доступа до ресурсу: https://archive.org/details/isbn_9784043444229/mode/1up.
35. Tammen D. *The Relativity of Linguistic Strategies: Rethinking Power and Solidarity in Gender and Dominance.* – Oxford: OUP, 1993. – 370p.
36. Tammen D. *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation.* – NY: Morrow, 1991.
37. *The Influence of the Translation Process on Narrative Facts in the Kawabata Yasunari's Novel Yukiguni and Two Indonesian-language Translations.* // *言語・地域文化研究.* – 2020.
38. Vranic A. *Japanese Women's Language Identity, gender, and real language use in contrast to language ideology* / Vranic Anja – UNIVERSITY OF OSLO Department of Culture Studies, 2013.
39. 佐藤 健. 『雪国』の冒頭部に隠されたもの / 健児 佐藤. // *人文学研究.* – 2020. – С. 226–234.
40. 内田春菊 [Электронный ресурс]. – 2023. – Режим доступа до ресурсу: <https://ja.wikipedia.org/wiki/内田春菊>

- 41.新聞紙面に現れたジェンダー/一性差別表現をめぐる一九九一年の紙面分析を中心に / 和子 田中 // 女性と新聞メディア研究会 / 和子 田中., 1994. – C. 121–125.
- 42.日本語の会話に見られる男女差 / 瑞子 松村. // 比較社会文化 : 九州大学大学院 比較社会文化研究科紀要 – 2001. – C. 69–75.
- 43.日本語解釈活用事典 / 富美 渡辺 - 東京: ぎょうせい, 1993. – (4324037078).
- 44.終助詞における男性語と女性語 / 純子 中村// 信州大学留学生センター – 2000.
- 45.翻訳がつくる日本語: ヒロインは「女ことば」を話し続ける / 桃子 中村., 2013. – 208 c.
- 46.雪国 / 康成 川端., 新潮文庫 2006., – 208 c

ДОДАТКИ

Уривки з перекладу оповідання «Вуста мого сина» Учїда Шунгіку

Уривок 1

«Тю, замість оцих всіх понапихуваних позначок, через які не зрозуміло де ти в біса, краще б дали назви вулицям. Ці позначки змінюються зі швидкістю світла, чорт забирай. А якби то назву повісили, не було б такого, що Ви думаєте?»

Водій, здається, не усвідомлює, що ці теми розмов стосуються лише таксистів, і все продовжує галакати, що вже доводить до сказу. Для мене, яка і водити не вміє, і взагалі не орієнтується в місцевості, такі водії - те, чого і ворогу не побажаєш. Чому ж таксисти в Токіо вважають за потрібне пояснювати дорогу своїм клієнтам?!

«Ух, яка спека. Не день, а пекло. Не хочете «Якульту»?»

«Так»

«А де ж «дякую»?»

«Дякую..»

Якось так змусила сина подякувати. Але це мені доведеться відкривати пляшку «Якульту» в машині, що постійно майталається, поки я годую свою маленьку донечку. Ось така запара.

«Щось розлилося! Будьте обачніше»

«Прошу вибачення»

Але ж воно завжди проливається. Тому той «Якульт» нам і поготів не треба. Відколи почалась рецесія, таксисти часто пропонують підкріпитися, аж дивно. Раніше ставились з байдужістю. Начебто ті самі люди, але наскільки ж різкими, зухвалими і похмурими тоді були.

«В мене вдома он також син і донька, вже стільки грошей висмоктують. Донька закордоном вчиться, скоро повертатиметься, бо літні канікули. Плата за навчання, ох, чимала. Син знайти постійну роботу не може, хоче ще до університету.»

Ну ось і почалось. Коли їдеш з дітьми, безперечно нарвешся на розповіді про свою мілкоту.

«Мам, мам, ти знаєш, що таке конвой*?»

«Це горила?»

«Конвої в «Toys R Us», знаєш, такі прозорі з червоними очима».

Хоч перервалась розмову, маю все ж вислуховувати саме водієві балачки.

«Поки курс ієни стабільний, ще тримаємось, але вони не дають стипендій студентам. Ото кажуть, що це тому, що Японія багата. Та це ж в біса знущання просто!»

«Ох, дійсно..»

«Мама, мама! А Чіта*, Хаурінг* там..»

«Зараз літо, і вона вже скоро повернеться. Приємно буде побачитися, але ціни на авіаквитки просто космічні».

«Вовк, а він то вовк!»

«Так, а-ну, помовчи трошки»

«Але я чув, що дешеві авіарейси ненадійні...»

«А ще є Дайба*!»

Ох, та чого ж ти пельку не закриваєш?! Але, по правді, це адресувалось водію. Цей літній чоловік, що безперервно продовжує торохтіти, сповнений марнославства. Вбив собі в голову, що показує Америку домогосподаркам, які, зазвичай, сидять вдома з дітьми, і, крім того, розкидається порадами, нібито всезнаючий. Як же він виводить мене.

А я не така жінка, за яку прийняв мене таксист. Я зайнята роботою, тому при кожній нагоді рада ловити кожне слово з балачок сина, навіть, якщо вони про щось таке незначиме для дорослої людини, як іграшки. Я краще слухатиму свого сина, ніж базікання про чужих.

«Мамо, мамо!!»

«Нещодавно моя донька...»

**назви японських іграшок-трансформерів*

Уривок 2

«Не хочу Вас більше затримувати!»

«А, так, звичайно. Ну що ж, обов'язково приходьте ще!»

«Угу»

Це син сказав, але у нас немає жодного наміру приходити ще.

«Прошу вибачення, пані», - промовив водій і поїхав

Лічильник дійсно зупинився на шляху, але проїзд в таксі не був безкоштовним. Вага моєї доньки, яка поринула в сон, і вага сумок давалися взнаки.

Нарешті вдома, вмикаю кондиціонер. Увечері просто жах, яка спека. Гадаю, що квартира водія була більшою. Хоч його донька і навчається закордоном, син безробітний, а дружина просто домогосподарка, вони зажирілі і тельбухаті живуть в квартирі явно більшій ніж наша.

«Але ж в кінці кінців є щастя, чи не так?»

Промовила уголос, а син почувши перепитав.

«Ти щаслива, мамусь?»

«Та я не про себе, любий, а про водія, до якого ми завітали»

«Ми ще поїдем туди?»

«Ні, не поїдемо»

«Не поїдем?!»

«Ні в якому випадку»

«Чому!?»

Уривок 3

«Тож... ти пішла до незнайомого будинку з двома дітьми? Яюсь дивно, чи не так?»

«Воно то так, але...»

«А що, якби щось трапилось?»

«Та нічого б там не сталось

«Але ж ти не знала ту людину, правильно? Дуже дивно, не знаходиш?»

«Ну, ...воно то так, але... Важко було якось. Ввдмовити було в сто разів важче, ніж піти...»

«Виглядало так, ніби у тебе був вільний час»

«Саме так! Якщо чесно, коханий, то якось голова поступово почала обертом від цього йти, розумієш?...Я почала по дорозі забивати голову тим, що, можливо, я і є насправді нудьгуюча домогосподарка, яка не може знайти собі заняття у вільний час. Можливо, це і правда...»

Мій чоловік виснаженого видихнув та замовк. Моя донька, здавалося, поперемінно дивилася то на його обличчя, то на моє. Інтерес мого сина вже переключився на інші іграшки.

Через кілька днів я проходила повз квартиру водія у справах. Це точно в цьому районі, я довго оглядала околиці, але так і не змогла знайти квартиру.

Уривок 4

Минуло ще кілька днів. Іншого молодого чоловіка призначили на моє робоче місце, незважаючи на мої неодноразові благання припинити це.

«З цим хлопцем, напевно, все буде окей. Вже не буде так, як раніше»

Незрозуміло, що мав на увазі бос.

«Я щось не впевнена. Як тільки мені здасться, що він не підходить, знімете його з мене»

«А хто це в нас вирішуватиме, що не підходить?»

«Я, чи не так? Я вже достатньо розуміюся у цьому»

«Слухай, спробуй теж докласти зусиль, будь ласкава. Заради Бога, можливо, це взагалі все через тебе»

«Отже, хтось вже таке патякає?»

«Не те, щоб хтось говорив, але...»

«Добре, я намагатимусь»

До цього моменту, всі такі чоловіки новачки намагались знайти до мене підхід, а потім провалюючи свою місію, уходили з кислими обличчями і розбитими очікуваннями.

Чомусь один вважав за свій козир наявність у мене маленького сина, і завжди казав, що я нібито маю бути рада мати під керівництвом такого молодого і миловидного хлопця. Якого біса взагалі? Ти ж, вилупку, не мій син! Дратував мене навіть тоді, коли справи на роботі йшли добре. Як тільки звертала увагу, цей новачок міг скористатися тим, що нікого немає поруч, щоб звинуватити в тому, що я - якась стерво, бо, бачите, насварила. Ну просто копія Джеймса Діна. Ці брови вісімкою. Як можна так хвацько піднімати на мене погляд, коли він вищий за мене? Відразливо. А це обличчя! Змушує мене почуватися так, ніби я не виконую свою роботу. Яюсь я нагадала, що це робоче місце, а мені відповіли, прикусуючи губу: «Так, звичайно. Я думав, що роблю все, що в моїх силах». Ну й іронія! Ця бісова гра не обдурить навіть вчительку початкових класів!